

SZEMPONT

KORPONAI IBOLYA

A FIATALKORI BŰNÖZÉS

A Szocialista Szövetség szerbiai választmányának szervezésében fél évvel ezelőtt, a múlt év júniusában nagy jelentőségű értekezletet tartottak a fővárosban: a fiatalkori bűnözés kérdéseit vitatták meg a legkiválóbb szakemberek. A beszámolók részletesen elemezték a jelenséget előidéző tényezőket. Különös figyelmet fordítottak a probléma szociális, illetve társadalmi vonatkozására. Szinte egyöntetűen megállapították, hogy a fiatalkori bűnözések okai a *társadalmi és kulturális feltételek szervezetlenségében* keresendők. A felszólalók is ilyen értelemben fejtették ki nézetüket és tették meg javaslatukat. Az a vélemény alakult ki, hogy ifjúsági otthonokat kell építeni, s biztosítani kell a fiatal alkotóerő szabad kibontakozását. Mindezt a k o m m ú n á k n a k kell lehetővé tenniük, nekik kell — lehetőségeikhez mérten — megválasztaniuk az elgondolások megvalósításának módját.

Ifjúságunk szocializálódása — társadalmi követelményeinknek megfelelő formálódása — sok tényező kölcsönhatására jön létre. Ebben a folyamatban mindannyian kötelesek vagyunk részt venni. A fiatalkori bűnözés elsősorban társadalmi jelenség, melyet végeredményben a társadalmi lét anyagi alapja határoz meg, másodsorban biológiai és pszichológiai jelenség, melynek hatása szinte egyenértékű az előzővel.

A bűnözés okainak és feltételeinek alapvető társadalmi meghatározói a következők:

- az élet általános társadalmi-gazdasági alapja,
- a városiasodás és iparosodás jelensége,
- a családi kör légköre,
- az iskolai környezet,
- kulturális termékeink és tömegtájékoztatási eszközeink tartalma,
- a szociális társadalmi elemek, konzervatizmus, szokások, vallási hiedelmek, különböző politikai meggyőződések jelenléte,

— és végül, de nem utolsósorban, a bűnt elkövető személy biopszichológiai alkata.

Való igaz, hogy még mindig a család a legközvetlenebb, leghatásosabb irányítója a nevelésnek és az eszmei szocializálódásnak, hisz az anyagi és más tárgyi feltételek megvalósítója, azonkívül elsődleges társadalmi csoport, mely normáival formálja a fejlődő jellemet. Ugyanakkor oroszlánrész jut a nevelésből öngazgatású gyakorlatunknak is: ifjúsági és társadalmi szervezeteinknek, munkaközösségeinknek, kommunista szövetségünknek, szakszervezeteinknek, tanintézeteinknek. A megelőzés terén különösen nagy feladat hárul a családra és az iskolára. Mindezeknek a determinánsoknak a hatását át-átzövik a gazdasági-anyagi javak nagyon szigorú fetételei. A megelőzés érdekében történő kezdeményezések általában nagy anyagi befektetést igényelnek, s ez a szükséglet rendszerint már az akciók kezdetén felmerül.

Bármennyire szövevényes is ezeknek a tényezőknél a kölcsönhatása és óriási a közvetett vagy közvetlen jelentősége, mégis ez csak az érem egyik oldala. Íme tehát a másik is.

Az egyén is egy rejtélyes, nagyon komplex alkotóeleme a bűnözéses viselkedésnek. Az ember, noha társadalmi lény, igényli a közösséget, természete a szocializálódási hajlam, magában hord egész sor sajátos törekvést, melyek kisebb-nagyobb mértékben összehangolódnak a társadalmi érdekekkel, de nem feltétlenül szükségszerű, hogy ez történjék mindenkinél. A személyiség tehát tele van sajátos igényekkel, mindennapi életét individualizálja, s ennek alapján egyedi életút-nézet formálódik. Egyediségének fejlődése, formálódó törekvései kölcsönhatásban vannak a társadalmi elvárások megérzésével és introjektálásával. Ez a dinamikus folyamat nem megy simán, érzelmi, értelmi és akarati frusztrációk és konfliktusok nélkül. Mondhatnánk így is, hogy dilemma, gond és probléma a tapasztalati szituációk terméke. Ehhez még csak annyi kívánczik, hogy mindez többszörös intenzitással jelenik ott, ahol fejlődő személyiség a szenvedő alany.

Nem állítható tehát, hogy a személyiség az egyedüli meghatározója a bűnözéses viselkedésnek, sőt az sem, hogy a legfontosabb, de az igen, hogy számtalan esetben elsődleges szerepet játszik. Mert mihez fűződik a bűnözés, ha nem helytelenül, vagy egyáltalán nem kielégített vágyakhoz, rosszul kialakult védelmi mechanizmusokhoz, negatív példaképekkel való azonosuláshoz, hiányzó biztonságérzethez, érzelmi kiegyensúlyozatlansághoz, téves ismeretekhez, de ugyanakkor erős hiedelmekhez, érzékenységhez, leértékeltséghez stb.? S vajon nem fordulnak-e gyakran elő ezek a komponensek egy-egy esetről? Sajnos, igennel kell válaszolnunk. Ezek vetületei közvetlen környezetünknek, a felnőtt társadalom hozzáállásának, mércéinek, megítéléseinek, meggyőződéseinek, ezenkívül még néhány, viselkedésben megnyilvánuló modort említhetnénk. A valódi nehézségek a mindennapi élet szövevényeiben tárulnak csak elénk. Sok szülő és nevelő tanácstalan, nem ismeri a gyermek lelkiéleti mechanizmusának természetét, így tapasztalatai és nézetei alapján kénytelen véleményt alkotni. A felhasznált mércék ilyenkor legtöbbször a jól ismert, általános érvényű, sokszor nagyon is elavult normák. Felülvizsgálatukra nincs idő, hisz a szülők is, a nevelők is igen-

csak el vannak foglalva, nincs lehetőség módosításukra sem, mert ismereteik hiányosak, nincs engedékenység sem, mert sokszor a felnőtt is bizonytalan. Ez az életforma nem csupán a bűnözések légköre, hanem általában a mindennapi életé is. Ahogyan az idő múlik, az esetek úgy halmozódnak, fokozva az ellenállásokat és élezve a véleménykülönbségeket. Egy napon a problémák kulminálnak, s a szülő, a nevelő és a gyermek is felmondja a harcot. Az első kettő tanácstalan, kétségbeesett, a harmadik feszültségoldó, de ezúttal olyan módon, ami túllépi a konvencionális megbocsáthatóság határát.

Megtörténik a bűncselekmény. A gyermek megkönnyebbül, mert ha ideiglenesen is, de megszabadult a gyötrő feszültségtől. A környezet és a szűkebb és tágabb értelemben vett közösség a felháborodás hangján szárnyra kapja a hírt, s elcsodálkozunk, szörnyülködünk, megütközünk, kétségbeesünk a történetek hallatán. Csakhamar már ítélkezünk is. Zúdíttuk a szitkot a bűnöző alanyra, környezetére, barátaira, szüleire, a nevelőkre, az egész társadalomra. Közben eszünkbe sem jut, hányszor voltunk jómagunk is lelki válságban, szülő, barát, társaság, pénz, élmény stb. birtokában bizonytalanok, tanácstalanok, amikor épp csak egy szikra hiányzott ahhoz, hogy belső indulatunk kiobbantásával megbotránkoztassuk környezetünket. Mégsem történt meg. Levezettük. Bizonyára környezetünk sem volt hozzánk olyan mostoha, mint máséhoz, így egyéniségünk is pozitívabbá kovácsolódhatott. Hányszor kutattunk hiába mégis szenvedéllyel vagy éppen furfanggal, nyíltan vagy rejtetten új információk után, melyek új erőt kölcsönözhetek volna a letisztuláshoz?! Hányszor volt az, hogy esedeztünk, természetesen a magunk módján, támaszért és segélyért, de sem szülőtől, sem nevelőtől nem kaptunk választ?!

Ez nem vád és bíráló, melynek célja sértett hivatási önértékelés; távol áll ettől minden gondolat. Nagyon általánosan tárgyalom a jelenléteket, és egy percig sem kételkedem abban, hogy a szülők és a nevelők legnagyobb része segítőkészséggel és szeretettel veszi körül gyermekét, de állítom, hogy nem elég a határtalan szeretet a helyes útmutatáshoz, — a fejlődő gyermek lélektani ismeretére is szükség van. A legtöbb ember kevés ilyen ismeret birtokában teszi mindazt, amit hivatásának érez. Nem feltétlenül szükséges, hogy a felnőttek gyermekszeretetéhez az emberi lelkivilág ismerete iránti különösebb affinitás párosuljon. Ez utóbbi — éppen úgy, mint más szakismeret — megköveteli a lényegre hatoló tudományos megközelítési módot. Nem kétséges, hogy ez társadalmi igény, csak még nem fogalmaztuk meg elég szabatosan.

A problematikus mindennapi helyzetek megkövetelik a szenvedő alany (gyermek) és a tanácstalan szülő, nevelő kölcsönösebb megértésének módját. Bővülő ismereteink és gyors fejlődési iramunk időszakában a két tényező közé egy harmadik koordinátát szükséges beépíteni. Most, amikor oktatásrendszerünk is válság előtt áll, feltétlenül számolnunk kell ezzel az igénnyel, hisz az oktatás és a nevelés folyamatát a jövőben csakis úgy oldhatjuk meg, ha intézményesen biztosítjuk a többrétűbb profillal rendelkező kádarszolgálatot. Az individualizáltabb oktatás és a megfelelőbb kommunikációs kapocs a felnőttek és a

gyermek között csakis szakemberek — pszichológusok és pedagógusok — segítségével valósítható meg. Hivatáskörük elsősorban a kérdések gyakorlati megoldása lenne.

A kiskorú bűnözők problémája igen időszerű. Ma már senki sem vonja kétségbe azt, hogy a leghatásosabb mód az egész büntetőjogi intézményrendszerben a megelőzésre való törekvés. A bűnözés elleni harc fontos követelménye, hogy ráirányítsuk a figyelmet a társadalmi életben alkalmazható eszközökre, amelyekkel csökkenteni lehet a bűnesetek számát. A gyermekeket arra kell nevelni, hogy betartsák a társadalmon belüli együttélés szabályait. Ebből ered a megelőzés szélesebb körű kiterjesztése a társadalmi szervek különböző intézkedési formáira. A bűncselekmények tárgyköre mindig az elkövetési mód, az elkövetési okok és feltételek szövevénye körül mozog. A bűneset elkövetésének feltételei pedig elválaszthatatlan egységet jelentenek az individuum alkattával, jellemével, fejlődési mozzanataival és pillanatnyi erkölcsi státusával. Az illetékes szervek a felmerült bűnügyi tényezők megszüntetésén fáradoznak. Intézkedéseik akkor lesznek hatékonyak, ha megállapításaik alaposak és sokrétűek, magukba foglalják a bűncselekmény okait és feltételeit. Céljuk tehát, hogy minél szélesebb körben állapítsák meg az okokat és feltételeket, mert a megelőző intézkedések eredményessége így biztosítható. Nagyon lényeges még az előrejelzés mozzanata is. Ennek — egyebek között — a bűncselekmény feltételeit is meg kell jelölnie a tettel kapcsolatban.

Mindehhez csak alapos ismeretek segítségével juthatunk el. Így végül több különböző szempont összeegyeztetéséből jön létre az intézkedés. Ám az intézkedések gyakori megvalósításának folyamatában gyakran társadalmi-gazdasági körülmények is adódnak, melyek a jelenlegi viszonyok között nem mellőzhetők, de ugyanakkor, egyes társadalmi eszközök igénybevétele — például felvilágosító és nevelőmunka alkalmazása, a kulturális feltételek megteremtése — igen célravezetőnek bizonyul. Sajnos, a pszichológiát nem alkalmazzák kellő mértékben a megelőzési intézkedések során. A fejlődő egyén érdekében szükséges volna figyelembe venni pszichológiai alkattát, azt összehangolni a büntetőjogi szemlélettel, és csak azután foganatosítani a szükséges preventív intézkedéseket. Az iskolában is ugyanezt kellene tenni, mert máskülönben nem elégítheti ki a nevelés-oktatás alapvető követelményeit.

Általános meggyőződés, hogy mindennapi eredményes gyakorlat a pszichológia területén csakis a társadalmi öntudat bizonyos fejlettségi szintjén valósítható meg. Nem engedhető meg tehát, hogy öngazgató társadalmi rendszerünk rovására írjuk ennek a szakterületnek az elhanyagolását. Intézményesen, sürgősen ki kell elégítenünk az ezen a téren jelentkező, szövevényesen egybefonódó társadalmi igényt.